

Kürt Meselesi, Süreç ve Hükümetlerin Vahim Hataları

Yalım Eralp

Ekim 2009

Özet: Türkiye hükümetler geçmişte uzun süre Kürtlerin varlığını dikkate almadılar ve hatta inkar ettiler. Geçmişte kültürel hakların tanınması ile halledilebilecek bir mesele, bugün adeta ameliyatı gerektirir oldu. Hükümetlerin ortak iki hatasından birincisi, "Kürtler ülkenin asli unsurudur" sözüdür. Sanki tali unsur varmış gibi. İkincisi de, terör bittikten sonra bazı hakları tanıma yönündeki politikası. Temel haklar pazarlık konusu olamaz. Bu ikinci hata, Öcalan'ı, hükümetinkine paralel ama onunla çatışan kendi yol haritasını açıklamaya cesaretlendirmiştir. Düşman birimlerle müzakere, kamuoyu beraberliği gerektirir ve İngiltere ve İspanya'nın aksine, Türkiye'de bu yoktur. En doğru yol, AB'nin demokratikleşme yol haritasına dönmektir.

Kabul edelim ki, "Kürt meselesini", hükümetlerimiz ve kurumlarımız uzun süredir ardı ardına yaptıkları yanlışlarla yarattılar. Devlet, uzunca bir süre, Türkiye'de "Kürt" olmadığını iddia etti; Kürt kimliğini tanımadı. Kelimeyi "telaffuz" dahi yasaktı.

Ama, komiklikler de olmuyor değildi. Kuzey Irak'takilere "Kürt" denilirken sınırı geçince Kürtlerin adeta yok olduklarını varsayıyorduk. Bu inkar sürecini kısaca görmek ve tabloyu ortaya çıkarmakta yarar var.

Herşeyden önce, Kürt sorununun sorun olmasını engelleyebilecek bir madde, Lozan Antlaşması'nda vardı. Azınlıklar ile ilgili 37-44 üncü maddeler arasında bir tanesi önem taşır. Bu maddelerin hepsi azınlık haklarından

bahsederken, bir tanesi "her Türk vatandaşı" diyordu.

Maddeyi aynen hatırlamakta yarar var. Unutulan veya unutturulan 39/4 maddesi şöyle der: "Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır." Eğer bu madde uygulanırsa idi, etnik kimliğe dil yoluyla yasak konmayacak ve belki de bugün karşılaştığımız sorun bu denli büyük olmayacaktı. Tabloya ana hatları ile göz atalım.

Kürt sorunu, başlangıçta Türkiye'deki isyanlar dolayısıyla tartışıldı. Mecliste askeri harekate önem veren "şahin" İnönü ile sorunun sadece askeri boyutu olmadığını iddia eden

“ılımlı” Fethi Okyar arasındaki tartışmayı hatırlayanlar vardır. O zamanlarda da farklı yaklaşımlar mevcuttu.

1930’lu yıllarda Kürt kökenli vatandaşlarımızın çocuklarına istedikleri isimleri vermeleri engellendi. Köy ve kaza isimleri tedricen 70’li yıllara kadar değiştirildi; Türkçeleştirildi. Kimse Kürt kökenli olduğunu söyleyemez hale geldi. 1991 yılında Dışişleri Bakanı olan Hikmet Çetin bile Kürt kökenli olduğunun söylenmesinden pek hoşlanmıyordu. Yeni bir ulus yaratma sürecinde başlangıçta belki bazı kısıtlamalar anlaşılabilirdi. Ama aşırıya gidildi ve zamanla ciddi bir kimlik inkarına dönüştü. Bu dil yasağı, doruğa, 1980 darbesi sonunda “evlerde dahi Kürtçe konuşmak” yasaklanarak ulaştı. Rahmetli Turgut Özal, 1991 yılında büyük gayret sonunda bu yasağı kaldırttı.

1965 yılında Dışişleri Bakanlığı, Ankara’daki diplomatik çevrelerden “Güneydoğu kaynıyor” haberleri duyunca bölgeye gizlice üç kişilik bir heyet yolladı. Heyet dönüşte hazırladığı raporda, 20 yıl içinde isyan çıkabileceğini belirtiyordu. Tabii Hükümet raporu dikkate almadı. Aslında herkes sorunu biliyor ama bilmezlikten geliyordu. 80’li yıllarda bazı üst düzey devlet görevlileri “halkı uyandırırız” endişesi ile Güneydoğu’ya yatırıma karşı çıkıyordu.

Ve de PKK terörü, 1984 yılında başladı. 1965 raporunu daktilo eden (sekreterlere Kürt kelimesi geçtiğinden raporun daktilosu yaptırılmıyordu) kişi olarak şaşırmadım. 1988 yılında hala yurt dışındaki Büyükelçilerden

buldukları ülke makamlarına Kürt kelimesinin “kart kurttan” geldiğinin izah edilmesi isteniyordu. Demirel, 1991 yılında Başbakan olunca Kürt kimliğini tanıdı; ama sonradan bu kelimeyi nedense ağzına almadı.

1993 yılında Başbakan Çiller’e danışman olduğum zaman kendisine şunu söyledim: Bu mesele bir partinin meselesi olamaz; TBMM’nin işidir. Meclis’te bir komisyon kurdurun ve de bölgede çalışan bürokratları, bölgenin seçilmiş şahıslarını ve konu hakkında bilgi sahiplerini komisyon dinleyip rapor hazırlasın ve TBMM Genel Kurulunda konu ele alınsın. Başbakan konuyu Meclis Başkanı Cindoruk’a götürmüş; Başkan da Anayasaya aykırı deyip reddetmiş. Cindoruk’un tutumunu anlamak zor...

1999 Temmuz ayında İstanbul’da yapılacak AGİT zirvesi için Cumhurbaşkanı Demirel tarafından izahat vermek için kabul edildiğimde, devletin Kürtçe TV yapmasının yanlış olacağını, Türkiye’nin uluslararası yükümlülüğünün kültürel kimlikler önündeki engelleri kaldırmak olduğunu, bu tür işleri devletin yapmasına gerek olmadığını, yerel özel TV’lerin Kürtçe yayınına izin verilmesinin en uygun yol olacağını anlattım. Cumhurbaşkanı konuyu zamanın Genelkurmay Başkanı’na tarafımdan anlatılmasını istedi. Anlattım. Genelkurmay Başkanı Kuzey Irak’ta bir TV kurdurulmakta olduğunu söyleyince, bunun kulağı tersten göstermek olduğunu belirttim. Devletin kültürel kimlikler önündeki engelleri kaldırması gerektiği hala anlaşılammıştı...

Ancak, bu arada Türkiye’de Kürtçe gazete ve dergiler de çıkmaya başladı. Bunda Turgut Özal’ın büyük gayreti vardır. Hükümet de bunun, dış dünyada yasaklar konusundaki tepkilere cevaben, dış dünyaya anlatılmasını istiyordu. Tam bunu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü’ne anlatacakken, o sırada Başbakan rahmetli Ecevit, “Kürtçe diye bir dil olmadığını” ilan etti. Dil yoksa gazete nasıl çıkıyordu! Çelişkiler devam etti.

Tablo yukarıdaki gibidir. Temel hakların ciddi biçimde tanınması yoluyla halledilecek mesele, tabir-i caizse aspirin veya antibiyotik ile halledilebilecekken, “hasta” adeta ameliyat masasına yatırılmıştır...

“Kürt” kelimesinin daha serbestçe kullanılmaya başlandığı 1990’lı yıllarda, hemen bütün Başbakan ve Bakanlar iki vahim hataya imza atmışlardır. Birincisi: “Kürtler asli unsurdur” sözü. Bu ne demek? Türkiye’de tali unsurlar da mı var; varsa kimler? Ülkenin vatandaşları arasında ortak noktanın eşit vatandaşlık olduğunu belirtip, vatandaşları asli-tali unsur diye ayırmanın ciddi bir çelişki olduğunu göremediler. “Asli unsur” sözünü duyan bazı Kürt liderler de belirli bir otonomiye dayanan 1921 Anayasası’na dönülmesini istediler. Kürtlerin Türkler ile beraber zikredilmesini istemeye başladılar. Ayrıca, Kürtçenin de resmi dil olmasını istiyorlardı. Şimdi ise, önde gelen Kürt kökenli liderler buna Anayasal güvenceler diyor. Düşünmeden sarf edilen ve Kürtlerin azınlık olmadığını göstermeye çalışan “asli unsur” sözü bir yerlere çekilmeye başlandı.

Başbakanların ikinci ortak hatası “terör bitsin hakları tanıyalım” şeklinde özetlenebilecek yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşım belki yukarıdaki hatadan da daha vahimdir. Semantik gibi görünen, ancak işin özünü teşkil eden bu meseleyi açıklamak gerekir. Mevcut Hükümet de “açılım” a isim verme konusunda zorlanmıştır. Evvela Kürt açılımı, sonra demokratik açılım, daha sonra da Milli Birlik projesi denmiştir. Bu Hükümetin yaklaşımı, “terör biterken ona paralel olarak hakları tanıyalım” sürecidir. Başbakan Yardımcısı Arınç’ın ifadesi ile, “acı ilacı içelim” deniyor. Bu tür beyanlar ise Öcalan’ı cesaretlendiriyor.

Temel hakların parçası olan kültürel kimlik hakları, günümüzde pazarlık konusu olamaz. Herkesin ana dilini öğrenmesi, çocuğuna istediği ismi vermesi, köy ve kasabaların asli isimlerine kavuşmaları, liselerde seçmeli Kürtçe dersi, üniversitelerde Kürt dili kürsüleri kurulması gibi durumlar, Anayasa değişikliği gerektirmiyor. “Ben bu hakları bir süreç içinde vereceğim; ama terör de bu arada son bulsun” dersiniz, İmralı ile dolaylı pazarlığa girmiş görüntüsü verirsiniz. Terör devam etse de, temel haklar verilmelidir ve bir şarta bağlanmamalıdır. Aslında yapılması düşünülenler, 1999 yılında Türkiye AB tarafından resmen aday ilan edilmesinden sonra Avrupa Birliği’nce Kopenhag ölçütleri çerçevesinde Türkiye’ye verilen yol haritasında yer alıyor. Etnik ve kültürel kimliklerin tanınması ve ona uygun tertiplerin uygulanması yol haritasında mevcuttur. AB’nin demokratikleşme gerekliliği çerçevesinde bunlar yapılırsa idi olmaz mıydı?

Uluslararası planda “düşman hükümet veya oluşumlar ile müzakere” (negotiating with hostile governments or entities), en zor iştir. Ya doğrudan ya aracılı olur ve ister istemez bir uzlaşma gerektirir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuda deneyimi yoktur. Bugün Afganistan'da Taliban ile yapıldığı anlaşılan müzakere, bu tür bir müzakeredir. İngiltere terör örgütü IRA'nın siyasi kanadı olan Sein Fein aracılığı ile IRA ile müzakere ederek bu süreçten geçti. İngilizler bu alanda deneyimlidir. Zira, sömürgeci bir geçmiş vardır ve bulunduğu yerlerde bunu yapmıştır. İspanya'nın ETA ile yaptığı ise, farklı bir geçmişten geliyor. Faşist Franco rejimi sonrası özgürlüğe susamış, uzlaşma yatkın İspanya'nın önünde Avrupa Birliği perspektifi yatıyordu. Ve de kamuoyu uzlaşma istiyordu.

Benzer bir süreç güçlü bir kamuoyu beraberliği gerektirir. Türk kamuoyunun, son zamanlarda görüldüğü gibi buna hazır olmadığı anlaşılıyor. İçişleri Bakanı'nın birtakım aydın ve yazarlarla görüşmeler yapması yetmedi. Aslında, bu görüşmeler sonunda ne yapılmak isteniyor kuşku ortaya çıktı. Zira, yapılmak istenenlerin Avrupa Birliği yol haritasından farklı olduğu izlenimi belirdi. Hele Bakanın açıklamaları yanı sıra İmralı'dan açıklamalar gelince, DTP üzerinden Öcalan'la görüşüldüğü şüpheleri belirdi. Öcalan'ın gündemi ise, Hükümetinkinden farklı idi. Öcalan af ve siyasete girmeyi hedefliyordu. Kısacası birbiriyle uyumlu olmayan iki proje ortaya çıktı ve Habur'da, Hükümetin dahi kızdığı görüntüler meydana geldi. Aslında bu kaçınılmazdı; gelenler Öcalan'ın yol haritasını izliyordu. Anaların gözyaşları dinsin, bu durum devam

edemez denince Öcalan cesaretlendi. Haritayı kendisinin çizdiğini açıkladı.

Başbakanın kızarak, “dağdan inenleri coşku ile karşılamalar devam ederse sil baştan yaparız” demesi de yanlış. İşin başından beri doğru olan şey, AB demokratikleşme süreci içinde, terör biter mi bitmez mi tartışması yapmaksızın, gerekeni TBMM içinde gerçekleştirmektir. Bu yapılabileceği idi, Öcalan'ın altından halı da bir ölçüde çekilmiş olurdu. Halbuki, verilen görüntü, terörün bitmesine paralel, hakları veririz şeklinde olunca, Öcalan'da hakları söke söke alacağı hissi uyandı. Bu da beraberinde kamuoyu tepkilerine yol açtı. Ve de maalesef milli birlik yerine tehlikeli bir ayrışma ortaya çıktı. Bir yerlere Başbakan geri dönecekse, Avrupa Birliği yol haritasına dönüp gerekeni yapması ve herhangi bir pazarlığa girmemesi en doğrusudur.

Emekli Büyükelçi – Yalım ERALP

Yalım Eralp, Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (Global Political Trends Center – GPoT) Yüksek Danışma Kurulu üyeliği, İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeliği ve CNN Türk Diploması Yorumculuğu görevlerini yürütmektedir. 1939 yılı İstanbul doğumlu olan Yalım Eralp, 1958 yılında Forest Hills Lisesi'ni (New York) bitirmiş; 1962 yılında ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1962–1983 yılları arasında New York, Yunanistan ve Roma'da aynı zamanda bir mezunu olduğu NATO Savunma Koleji'nde diplomat ve Brüksel NATO Türk Delegasyonu'nda Müsteşarlık görevlerinde bulunmuştur. Washington Türkiye Büyükelçiliği'nde Maslahatgüzar olarak görev yapmıştır. Yalım Eralp, dört yıl boyunca Dışişleri Sözcülüğünde bulunduktan sonra, 1987 yılında Hindistan Büyükelçisi olmuştur. Büyükelçi Eralp, 1991–1996 yılları arasında dönemin Başbakanları olan Mesut Yılmaz ve Tansu Çiller'e Başdanışmanlıkta bulunmuş; aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı'nda NATO İşleri Direktörlüğü'nü yürütmüştür. Eralp, 1996 yılında merkezi Viyana'da bulunan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı nezdinde Türkiye Büyükelçiliği görevini yapmıştır. Büyükelçi Eralp, 2000 yılında Dışişleri Bakanlığı'ndan emekliye ayrılmıştır.

GPoT Hakkında

Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPoT), 2008 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi çatısı altında bağımsız bir araştırma birimi olarak kurulmuştur.

GPoT bünyesinde yapılan çalışmalar ile bölgesel ve uluslararası güncel siyasal eğilimler analiz edilmekte ve bu konularda öneriler sunulmaktadır.

**Bu çalışmada belirtilen fikirler ve sonuçlar yazarın kendi görüşleridir, GPoT ve İstanbul Kültür Üniversitesi'nin görüşlerini bağlayıcı nitelikte değildir.*